

HUNLARIN DOĞUDA SİYASAL ÜSTÜNLÜK DÖNEMİ

(MS. 25 - 46)

Ayşe ONAT

Bu makale Hunlar'ın 1. yüzyılın ortalarındaki siyasal faaliyetlerini, Çin kaynaklarına dayanarak incelemeyi amaçlamaktadır. Dönemin özelliğinin iyice belirtilebilmesi için önce, Hun tarihi, konu edilen olaylara gelinceye kadar kısaca özetlendikten sonra, belgesel bilgiler verilecektir.

Ortaasya'da büyük bir imparatorluk kurmuş olan Hunlar'ın en parlak çağı, hükümdarları Mete ile onun yerine geçen oğlu ve torununun egemen olduğu dönemdir. Bu parlak çağ, M.O. 140 yılına kadar sürer. Bu tarihte Çin tahtına akıllı ve yetenekli bir kişi olan Wu-ti'nin geçmesiyle Hun imparatorluğu sarsılmaya başlamıştır. Bu İmparatorun yalnız Çin'in değil, bütün Asya tarihinde de önemli bir rol oynadığına belgeler tanıklık ederler. Çin için bu çağda en büyük tehlike kuzeyde oturan Hunlar'dı. İmparator Wu-ti, Hunlar'ı tamamen etmek ve yok etmek için eski Çin İmparatorlarının aksine savaş yanlısı olup, saldırı politikası izlemeye başlamıştır. Ancak tek başına Hunlar'a saldırmaya cesaret edemediğinden, tahta geçişinden iki yıl sonra Chang Ch'ien¹ adlı bir elçiyi batıya Yüeh Ch'lilere² andlaşmaya göndermiştir. Amacı, Hunlar'a karşı askeri bir ittifak kurmaktır. Ancak Yüeh Ch'iler yeniden doğuya dönerek Hunlar'la karşılaşmak ve savaşmaktan çekindiklerinden dolayı, andlaşma teklifini reddetmişlerdir. İmpa-

1 Batı Asya ile ilgili önemli bilgiler vermiş olan bu kişi, Çin'in en ünlü seyyah ve elçilerinden biridir. Chang Ch'ien'in batıya bu seyahati ile ilgili bilgiler, *Shih Chih*, 123; *Han Shu* 61, *Han Shu* 96 A-B bölümlerinde verilmiştir, İngilizce tercümesi için bkz. F. Hirth, "The Story of Chang K'ien, Chian's Pioneer in Western Asia", *Journal of the American Oriental Society* XXXVII (1917), s. 89-152.

2 Hunlann Ortaasya'da en büyük rakiplerinden biri sayılan Yüeh Chi'ler, Mete ve oğlu tarafından yenilgiye uğratıldıktan sonra, büyük bir kısmı batıya göç ederek yerleşmişlerdir. Bundan sonraki dönemlerde faaliyetlerini bu bölgede yoğunlaştırmışlardır. Bu kavim ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Bahaeddin Ögel, Eski Ortaasya Kabileleri Hakkında Araştırmalar I (Yüeh Chi'ler). *DTCFD* XV/ 1-3 (1957), s. 247-278.

rator, batıdan yardım gelinceye kadar Hunlar'la ilişkilerini bozmamak amacıyla dostluk ve barış andlaşmasını yeniledi. Chang Ch'ien'in batıya gönderilmesi üzerinden beş yıl geçip de haber gelmeyince, Çin İmparatoru yardım alma ümidini yitirmiştir. Eğer Hunlar'ı mağlup edecekse, bunu Çin'in tek başına yapmak zorunda olduğuna inanmıştı. Çin orduları kuzeyde açıkça Hunlar'a savaş açma tehlikesini göze alamamışlardır. Bunun için Hun hükümdarı Çin ordularının gizlenmiş bulunduğu yere çekebilmek gayesiyle bir plan hazırlamışlardır. Bu plan bir yere kadar uygulanabilmişse de, son anda entrikayı farkedene Hun hükümdarı Çinlilere savaş açmıştır. Böylece her iki devlet arasında dostluk ve barış bozulmuş, yıllarca süren savaşlar başlamıştır.³ İlk on yılda her iki taraf birbirine karşı kesin bir üstünlük kuramamış ve ağır kayıplar vermişlerdir.

M.O. 127 yılında Hunlar, Ordos bölgesini kaybetmişlerdir. Çinlilere göre, bu bölgenin Hunlar'ın elinden alınması büyük bir başarı sayılmıştır. Üç yıl sonra hafif süvari birliklerinden kurulan Çin ordusu, eskiden beri Hunlar'ın yaşadığı Kansu bölgesine saldırarak, Hunlar'ın bu sağ kanadındaki prensliğini yenilgiye uğratmışlardır. M.O. 121 tarihinde ikinci bir saldırı ile batıya açılan bu önemli bölgeyi ellerine geçirmişlerdir.⁴ Kansu'nun Çin kontrolüne geçmesiyle imparatorluk batıya açılarak genişlemeye başlamıştır. Bunun sonucunda, Türkistan bölgesinde Hun-Çin hakimiyet mücadelesi ortaya çıkmıştır.

Ancak Çin imparatoru hâlâ, doğuda Hun İmparatorluğu'nu kesin bir yenilgiye uğratarak parçalamak amacıyla idi. Belgelerden öğrendiğimize göre, Hun hükümdarının merkezine saldırmak üzere iki büyük ordu hazırlatır. Ordularının birinin başına ünlü bir general olan Wei Ch'ing'i getirir. Bu görevi üzerine alan Wei Ch'ing, emrindeki ordusu ile Gobi'yi geçip, Hun hükümdarına saldırmak üzere çeşitli fırsatları değerlendirmek eğilimindedir. Ani olarak çıkan bir kum fırtınasından yararlanan Çin generali iki taraftan harekete geçerek Hun hükümdarını kuşatır. Ancak kuşatmayı yarmayı başaran hükümdar, kuzeybatıya doğru çekilmiştir. Çin orduları onu takip ederek yakalamaya çalıştılsa da, başaramayarak geri dönmüşlerdir. Bu şekilde Hunlar

3 Sözüünü ettiğimiz plân, Ma-yi şehrindeki bir tüccarın Hun hükümdarını kandırmaya çalışmasıyla ilgilidir. Bu konuda dönemin gelişmelerinin ayrıntılı anlatımı için bkz. Bahaeddin Ögel, *Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi I*, Ankara 1981 (Kültür Bakanlığı yayınlarından), s. 552-554.

4 Kansu'nun Çin kontrolüne geçmesiyle ilgili savaşlara ilişkin Çin kaynaklarından yapılan çeviriler için bkz. *aynı eser*, s. 598-600.

daha kuzeye, Dış Moğolistan'a çekilmiş oluyorlardı. Çinlilerin Gobi Çölü'nü geçmeleri yine onlar için büyük bir başarı sayılmakla beraber, Hun İmparatorluğu'nu kesin bir yenilgiye uğratıp ortadan kaldıramamışlardır. Ayrıca Çin ordularının bu sefer sırasında kayıpları da büyük olmuştur. Özellikle Çin kaynakları, ordudaki at sayısının oldukça azalmış olduğunu açıkça yazmaktadırlar.⁵

Hun ve Çin devletleri arasında yıllarca süren bu savaşlar, Hunlar'ı yıpratmıştır. Devamlı yer değiştiren ve yorgun düşen halk, sürekli bir barış ortamının yaratılmasını arzulamaktaydı. Savaşların yanında, sert geçen kışlar ve ardından gelen kuraklıklar, onları yeni otlaklar aramaya yöneltiyordu. Hunlar'ın bu zayıf durumundan yararlanan, eskiden Hun İmparatorluğu'na tâbi olan Wu süit, Wu huan ve Ting ling'ler⁶ üç yönden saldırıya geçerek, Hun ordularını mağlup etmişlerdir. Diğer taraftan Doğu Türkistan'daki küçük devletler de Hun hakimiyetinden ayrılmaya çalışıyorlardı. Bütün bu dış etkenlerin yanında, prensler arasında taht kavgaları da çıkınca, Büyük Hun İmparatorluğu ikiye bölünmekten kurtulamamıştır. Hunlar M.Ö. 58 yılında Güney (Doğu) ve Kuzey (Batı) olarak ilk kez ikiye ayrılmışlardır. Kuzey Hunlar'ı Chih Chih Shanyü'nün idaresinde, Güney Hunlar ise Hu Han - yeh başkanlığında toplanmışlardır. Güney Hunlar'ını temsil eden Hu Han-yeh M.Ö. 51 yılında Çin'e gelerek tâbi olmuş ve Çin'in kuzey-batısında yerleştirilmiştir. Kuzey-doğu Moğolistan'da bulunan Chih Chih ise, yeniden büyük bir devlet kurmak amacıyla, hakimiyetini batıya doğru genişletmek üzere harekete geçmiştir. Önce, Batı Moğolistan'da yarı bağımsız küçük Hun prensliklerine hakim olmuş, batıya yönelerek Wu sun'ları mağlup etmiştir. Daha sonra, Kuzeydoğu Türkistan'da Kırgızları ve Ting ling'leri egemenliği altına almıştır. Bütün bu kavimler Mete zamanında Büyük Hun İmparatorluğu'na dahildi. Ancak Mete bu kavimleri ve bölgeleri kontrolü altına aldıktan sonra, merkezi Moğolistan'a geri dönmüş ve batıdaki bu yerlerde oturmayı düşünmemiştir. Fakat Chih Chih, Mete gibi davranmaya-

5 *Shih Chi'de* anlatılan bu olaylarla ilgili belge ve tercüme için bkz. *aynı eser*, cilt II, s. 51-52.

6 Hunların doğusunda, batısında ve kuzeyinde yer alan bu kavimler Mete zamanında Hun İmparatorluğuna tâbi olmuşlardır.

7 Hun hükümdarına bu unvan verilmekteydi. O. Franke, Shanyü unvanının MÖ. 200 tarihinde ortaya çıkmış olduğu ve altı asır müddetle Çin'in kuzeyindeki Türk ve Proto - Moğol devletlerinde imparator anlamında kullanılmış olduğunu söylemiştir. V. asırda bu unvan yerini *kağan* kelimesine bırakmıştır. Bkz. *Geschichte fdes Chinesiseen Reiches*, C. III, Berlin - Leipzig, 1937, s. 179.

rak, Kuzey-doğu Türkistan'ı aldıktan sonra burada yerleşmiş, Moğolistan'daki merkezini terketmiştir. Chih Chih'nin hu şekilde batıya göçü ve yerleşmesi, Güney Hun Devleti hükümdarı Hu Han-yeh'nin işine yarımış ve M.Ö. 43 yılında Güney Hunlar'ı Gohi'nin kuzeyindeki eski yurtlarına yerleşmişlerdir. Bundan sonra Hunlar, tarihte Doğu ve Batı olarak geçmektedirler. Bu coğrafi değişiklik, Ortaasya ve Dünya tarihleri bakımından da önem taşır.

M.Ö. 36 yılında Chih Chih'nin Çin tarafından yenilgiye uğratılarak ölmesi üzerine, Kuzey Hun Devleti dağılmış ve Çin için batıda büyük bir tehlike ortadan kalkmıştır. Bu tarihten itibaren Hunlar'ın tek hakimi ve temsilcisi Güney Hun Devleti hükümdarı Hu Han-yeh'dir. Eski yurtlarında yerleşen Hunlar, burada gittikçe kuvvetlenerek, M.S. 1. yüzyılda güçlü bir devlet kurmayı başarmışlardır.

Çinde Wang Mang Dönemi ve Hunlar

M.O. 1. yüzyılın ilk yıllarından itibaren, Çin'deki Han İmparatorluk sülalesi⁸ sarsılmaya başlayınca, devlet yönetimi Wang ailesinin eline geçmişti⁹. Wang Mang bu ailenin en parlak ve en önemli kişisi, idi. imparator P'ing-ti (M.S. 1-6)'nin saltanatı sırasında, devlet yönetimini elinde tutmayı başarmış, M.S. 9 yılında meşru Çin İmparatorunu ortadan kaldırarak, kendisini Çin İmparatoru yapmış ve yeni bir sülale kurmuştur.

M.S. 23 yılına kadar devam eden bu dönem, Çin Tarih'nin en bunalımlı zamanlarından biri sayılabilir. Çin tarih kitaplarında fanatik bir idealist olarak tanımlanan Wang Mang, içte, birtakım reform hareketlerine girişmiş, ancak bu reformların, özellikle yüksek ve orta sınıf arasında büyük huzursuzluk yaratması sonucunda Çin bir iç savaşa sürüklenmiştir¹⁰.

8 Bu sülale, İmparator Kao Tzu ile başlamış ve bir ara kesintiye uğradıktan sonra, MS. 220 yılına kadar devam etmiştir. MÖ. 206-MS. 8 yılına kadar olan döneme Birinci Han sülalesi veya Batı Hun; MS. 25-220 yılları arasındaki döneme de sonraki Han veya Doğu Han denilir. Oldukça uzun süren bu Han devri, Çin tarihinin en parlak çağlarından biridir.

9 Bu yönetim değişikliğinin nedeni, İmparator Yüan-ti'nin karısının Wang ailesinden oluşudur. Bu imparatoriçe yakınlarından birçok kişiyi devlet yönetiminde önemli mevkilere getirerek bu değişimi hazırlamıştı.

10 Wang Mang, tahta çıkar çıkmaz bir takım sosyal içerikli kanunlar çıkartmıştır. Bu kanunlara göre, bütün topraklar ve köleler, devletin malı sayılacaktı. Büyük arazi sahiplerinden alınan toprak, fakir köylülere dağıtılacaktı. Tüccara karşı korumak için köylünün ürününe belli fiatlar konulacaktı. Devlet para işlerini yeniden düzenleyerek halka kredi açacak faiz

Wang Mang'ın Çin tahtını zorla ele geçirdiği sırada, kuzeydoğuda Wu huan'lar, kuzeyde Hunlar, kuzey-batıda Wu-sun'lâr, Çin imparatorluğuna tâbi idiler. Doğu Türkistan'ın ise hemen hemen tamamı Çin'in kontrolünde bulunuyordu. Wang Mang'ın 14 yıl süren saltanatı sırasında, izlemiş olduğu kötü bir dış politika sonucunda, Çin bu bölgedeki devletler üzerinde hakimiyetini kaybetmiştir. Wang Mang'ın ayrıca Hunlar'a karşı takınmış olduğu yanlış tutum, her iki devletin arasını açmış ve anlaşmazlıklar doğurmuştur. Hun ve Çin devletlerinin aralarının bozulmasına şu olaylar sebep olmuştur:

1- Wang Mang başa geçtikten sonra Hun hükümdarına¹¹ kendi sülalesinin adını taşıyan bir mühür göndererek, eskiden Han sülalesi imparatorlarının vermiş oldukları mühimi geri istemiştir¹². Damga niteliğini taşıyan tu çeşit mühür, aslında doğrudan doğruya imparatorun tebaası olan kimselere verdirdi. Çin İmparatorluğu'na tâbi bir devletin hükümdarına bu çeşit bir mühür gönderilemezdi. Wang Mang'ın bu şekilde davranışı Hunlar'ı kızdırmış ve Hun-Çin ilişkilerinin bozulmasına yol açmıştır.

2- Çin elçileri, Hun memleketinde karşıdaştıkları esir Wu huan kabüelerinin, Çin'e tâbi olmaları nedeniyle, geri gönderilmelerini istemişlerdi. Bu davranışı, içişlerine karış-

oranını da özel kişilerin aldığından düşük tutacaktı. Bu arada fiat artışlarını önlemek için devlet bir takım bürolar da kurdurmuştur. Bu bürolar, ürünün ucuz ve fazla olduğu zamanlarda satın alacak, ürün azalıp fiatlar artınca da halka satacaktı. Bu şekilde fiat artışları da önenebilecekti. Eskiden devletin hazinesi, arazilerden alınan vergilere dayanıyordu. Wang Mang bu ekonomik yükü, eşit şekilde bölmek amacıyla bütün tüccarların ve meslek sahiplerinin bundan böyle % 10 gelir vergisi ödemeleri için bir kanun çıkartmıştır. Tuz ve demir devletin tekeline alınmış, buna ilâveten mamul eşya, şarap ve diğer içki satışları devletin kontrolüne girmiştir.

Bu kanunlara uzaktan bakılacak olursa, hakikaten sosyal içerikli olduğu görülür. Ancak uygulamanın kötü bir şekilde yapılması, Çin halkı arasında büyük hoşnutsuzluklar yaratmıştır. Esasında bu kanunların çıkarılmasından amaç, boşalmış devlet hazinesini yemden doldurmak- tı. Fakat buna da muvaffak olunamamıştır. Bkz. W.M. Mc Govern, *The Early Empires of Central Asia*, The Uni. of North Caroline Press, 1939, ikinci baskı 1965, s. 214-215.

11 Bu Hun hükümdarı MÖ. 8-MS. 13 yılları arasında yaşamış Wu CniuJiu Shanyü'dür.

12 Eskiden Çin tarafından Hunlara armağan edilen mühür bir hakanlık mühürü idi. Yani Çin, Hunlann hakanhk veya imparatorluklarını tanıyordu. Yeni Sülâle'nin Hunlara gönderdiği bu mühür ise, bir vezir veya Çin büyük memuru mühürü idi. Ortallığı ve dolayısıyla Hunları karıştıran bu mühür değiştirme işi oldu. Böylece Çin kendi protokolunda Han hakanının rütbesini indirmiş oluyordu. Bkz. Bahaeddin ögel, *Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi II*, s. 210. *Han Shu*, Le-ti'en Ch'u-pan shih Taiwan, 1974, 94 B, s. 3820-21 (Bundan sonraki notlarda HS şeklinde gösterilecektir); *Tze-chih-t'ung-chien*, Shih-chieh shu-chü, Taiwan 1972, 37, s. 1183 -84 (Bu kaynak da daha sonraki notlarda TCTC şeklinde verilecektir).

ma sayan Hun hükümdarı hoşnutsuzluk göstermiş ve istekleri cevapsız bırakmıştır¹³.

3- Wang Mang bir ferman yayınlayarak Hun Devleti'ni 15'e bölüp doğrudan doğruya Çin'e bağlamak istediğini açıklamıştır. Bu amacını gerçekleştirmek için de, Hun prenslerini türlü vaatlerle kendisine bağlamaya çalışmış ve hükümdarlarına karşı isyan çıkarmaları konusunda kışkırtıcı gizli planlar yapmıştır¹⁴. Ancak Wang Mang'ın bu planı sonuçsuz kalmıştır.

İç ve dış politikada bu şekilde başarısızlığa uğrayan Wang Mang, M.S. 23 yılında öldürülünce, Çin yeniden bir karışıklığa ve iç savaşa sürüklenmiştir. M.S. 25 yılında Han sülalesinden gelen Liu Hsiu adında bir prens Kuang-wu unvanıyla Çin tahtına geçmeyi başarmıştır. Böylece Çin'in yönetimine yeniden eski Han imparatorluk ailesi sahip lenmiş oluyordu. M.S. 25-220 tarihleri arasında, 200 yıl süren bu döneme, Çin tarihlerinde "Sonraki Han" veya "Doğu Han Sülalesi" adı verilmektedir.

Wang Mang'ın Ölümünden Sonra Güçlü Bir Hun Devleti'nin Kurulması ve Lu Fang.

Wang Mang döneminden itibaren Hun-Çin ilişkilerinin bozulmuş olduğunu böylece belirttikten sonra, şimdi bu değişiklikten yararlanan Hunlar'ın nasıl yeniden güçlendiklerini görelim:

Kuzeyde yavaş yavaş kuvvetlenen Hun hükümdarı¹⁵ Çin'deki bu karışık ortamdan faydalanmak için iyi bir fırsat aramakta idi. Bunun yanında Wang Mang'ın ölümüne yol açan karışıklık sırasında isyan eden Çin generalleri de durumlarını kuvvetlendirmek çabası içindeydiler. Bu generallerden Lu Fang, taraftar toplamak ve Kuzey Çin'e hakim olmak amacıyla kendisinin eski Han İmparatorluk ailesine mensup bulunduğunu, ana tarafından ise bir Hun prensesinden geldiğini iddia etmişti. Bu girişimlerinde başarılı olabilmesi için gittikçe kuvvetlenmiş Hun Devleti'nin ve hükümdarının yardımına ihtiyacı bulunduğu inancındaydı. Bu yüzden Hunlarla anlaşmak istediğini bildiren bir elçi

13 HS 94 B, s. 3820.

14 Aynı eser, s. 3823.

15 Bu Hun hükümdarı Yü (MS. 18-16) Shanyüdür.

yollamıştır. Hunlar'ı iyi tanıdığı anlaşılan Lu Fang'ın, Hou Han Shu'daki¹⁶ biyografyasında bu girişimleri şu şekilde anlatılmaktadır:

"Lu Fang Çin'in kuzey-batısında bulunan An-ting¹⁷ şehrinin San-shuei¹⁸ kasabasında doğmuştur. Çin imparatoru Wu-ti ile bir Hun prensesinden¹⁹ geldiğini söyleyerek, Han imparatorluk sülalesinin soyadı olan Liu adını almıştı²⁰. Wang Mang'ın ölümüne yol açan karışıldıktan faydalanarak önce kendisini süvari generali (Ch'i-tu-wei) yapmış, daha sonra da imparatorluk ailesinden geldiği için de Hsi P'ing kralı olmuştur. Hunlarla anlaşmak üzere elçi yollamıştır²¹."

Böyle bir fırsattan yararlanmak isteyen Hun hükümdarı, bu Çinli generalin teklifini kabul etmiştir. Çünkü bu sırada Hun hükümdarı kendisini Çin'in büyüğü ve koruyucusu gibi görmekteydi. Aşağıda verilen belgedeki konuşmalar, Sonraki Han sülalesi kurulurken, Hunların Çinliler hakkındaki fikirlerini belirtmesi bakımından önemlidir:

"Hunlar çok önceleri Çinlilerle kardeş olmuşlardı²². Hun İmparatorluğu zayıfladıktan sonra, Hu Han-yeh Çin'e tâbi olmuş ve Çin imparatoru onu himayesi altına almıştır. Ayrıca korunması için de asker göndermiştir. Şimdi bizim görevimiz, Han sülalesinden gelenleri (burada Lu Fang kastedilmektedir) korumaktır²³."

Hun hükümdarı fikrini bu şekilde açıklayarak, Lu Fang'ı Hun memleketine getirmek üzere Ku-lin prensini askeri ile birlikte karşı-

16 *Hou Han Shu*, sonraki Han devrinin resmî tarihidir. 120 bölüm olan bu eser, Sung devri (MS. 420-477) tarihçilerinden Fan Yeh tarafından yazılmıştır (Bundan sonraki notlarda kısaltılmış olarak *HHS* şeklinde verilecektir).

17 Bugünkü Kansu eyaletinde Ku-yüan hsien'dir. Bkz. *Chung-kuo ku chin ta tze-üen*; Shang-wu, Taiwan 1966, s. 305 (Daha sonraki notlarda *CKKC* kısaltılmış şekli ile verilecektir).

18 Kansu'da Ku-yüan hsien'in kuzeyinde bulunur. *CKKC*, s. 25.

19 *HHS*, Le-ti'en Gh'u-pan shih, Taiwan 1974, 12, s. 505'de verilen bir belgede bu Hun prensesinin Hunların Lu Li prensi Yün Yeh'nin ablası olduğu yazılmaktadır.

20 Çin halkının Han sülalesini yeniden başa geçirmek arzusunda olduğunu anlatan Lu Fang, İmparator Wu-ti ile bir Hun prensesinden geldiğini iddia ederek Liu soyadını almıştır. Böylelikle Çin'de taraftar toplayarak buralarda hakimiyet kurmayı başarmıştır.

21 *HHS* 12, s. 505-506.

22 Bu dostluk anlaşması Mete ve Çin imparatoru Han Kao Tzu arasında yapılmış ilk siyasi anlaşmadır. Bu anlaşmanın maddeleri şunlardır:

a) Çinli bir prenses, Hun hükümdarı ile evlendirilecekti,
b) Çin her yıl belli miktarlarda Hunlara ipek, şarap, pirinç ve diğer yiyecek maddeleri verecekti.

c) Çin ve Hun hükümdarları kardeş sayılacaktı,

d) Çin şeddi her iki devlet arasında sınır olacaktı. Bkz. *HHS* 94 A, a. 3754,

23 *HHS* 12 s. 506.

laması için göndermiştir. Lu Fang'ı getirttikten sonra onu Çin İmparatoru ilan etmiş ve bir kardeşine de önemli bir rütbe vermiştir²⁴.

Hun Saldırılarının Başlaması

Yukarıda sözünü ettiğimiz bu gelişmeler olurken, bir kısım Çinli generaller isyan çıkartmışlardı. Bunun iyi bir fırsat olacağını anlayan Hun hükümdarı bu generallerle anlaşmak için planlar hazırlamaya başlamıştır. İlk olarak, Çin İmparatoru ilan etmiş olduğu Lu Fang'ı desteklemeleri için generallerden Li Hsing'e haber yollamış ve onu Hun memleketine davet etmiştir. M.S. 28 yılında Li Hsing, emrindeki ordusu ile Hun hükümdarının sarayında Lu Fang ile görüşmüştür. Anlaşmaya varan Li Hsing ve Hun hükümdarı, bir yıl sonra da Çin'e karşı askeri harekâta başlamışlardır. İlk saldırılarda Çin'in kuzey sınırındaki Yün-chung, Ting-hsiang, Yen-men, Chiu-yüan, Wu-yüan, Shuo-fang gibi altı önemli şehri yağmalamışlardır (M.S. 29). İmparatorluk ordularının karşı saldırıları başarılı olamamış, ancak bir iki şehri istilalardan koruyabilmişlerdir. Çin İmparatorunun bu ilk ve küçük başarısı Hun ordularını durdurmaya ve üstünlük sağlamalarına yetmemiştir. Bunun sebebi de Çin'de karışık ortamının devam etmesi, sükûnetin sağlanamaması ve ordunun da henüz kuvvetlenememesi idi. Durumunu çok iyi değerlendirebilen Çin İmparatoru'nun, Hunlar'a elçi göndererek eski dostluk andlaşmalarının yenilenmesini istemesi Çin'in durumunu gösteren en kesin bir belirti²⁵. Kendisini Mete gibi büyük ve ünlü gören Hun hükümdarının, İmparatorun elçisine karşı mağrur bir şekilde davranması, Çin İmparatorunun andlaşma ümidini de kırmıştır. Artık iyice kuvvetlenmiş olduklarına inanan Hun'lar Çin içlerine akınlarını devam ettirmişlerdir.

Andlaşma ümidinin yok olması üzerine Çin İmparatoru bu defa 60.000 kişilik büyük bir ordu hazırlatarak, başına ünlü generallerden Wu Han'ı getirmiştir. Amacı bu büyük ordu ile kuzeyden gelen akın ve yağmalara bir son vermektir. Çin ordusu Lu Fang ve diğer Çin gene-

24 *HHS* 12, s. 506'daki belgede Lu Fang'ın Çin imparatoru ilan edildiği yazılmakla birlikte» tarih belirtilmemiştir. Kronolojik bir kaynak olan *TCTC* 42, s. 1290'daki belgede ise, imparator Kuang-wu'nun Çin tahtına geçtiği yıl olan MS. 25'de Lu Fang'ın da Çin imparatora yapılmış olduğu görülür.

25 *TCTC* 42, s. 1352'de verilen belgede Hun'lara MS. 30 yılında Li Feng adında bir elçi gönderildiği yazılmaktadır. *HHS* 89, s. 2940'da bir diğer belgede ise, Han T'ong adlı bir başka Çinli elçi daha değerli hediyelerle Htm hükümdarıyla anlaşmak üzere gönderilmişti. Bu şekilde Hanlara iki elçilik yollanmıştır. Ancak bu ikinci elçilik ile ilgili belge iyice tarihlenmemiştir.

railerine karşı Kao-liu'da²⁶ taarruza geçince, yardıma gelen Hun orduları tarafından mağlubiyete uğratılarak geri çekilmeye zorlandılar. Çin ordularınının M.S. 33 ve 34 yıllarındaki saldırılarından birşey elde edilemedi. Buna karşılık Hunlar Kao-liu ve P'ing-ch'eng'da²⁷ kazandıkları zaferlerden sonra, daha da güçlenerek akın ve yağmalarını sıklaştırdılar.

M.S. 30-36 yılları arasında Hun devletinin desteğindeki Lu Fang'ın gittikçe kuvvetlenerek Kuzey Çin'de çok sayıda tarafta* toplaması, Çin imparatorunu telaşlandırmıştır. Birçok kez bu rakibi üzerine ordular gönderip saldırmışsa da Hunların yardıma gelmeleri ile en iyi generalleri başarısızlığa uğrayarak geri çekilmişlerdi.

M.S. 36 yılından sonra Hunlar'ın Çin'e akınlarında bu kez Wu huanlar da katmıştır. Çin imparatoru bu güçlü saldırılara karşı duramayacağını anlayınca, savunma durumuna geçmiştir. Sınır bölgelerinde birtakım önlemler almaya başlamış, ancak başarılı olamamıştır. Bunun sebebi de, daha sonra aşağıda vereceğimiz belgedeki devlet adamlarının konuşmalarından anlaşılacağı üzere, gerek Hunlar gerekse Wu huanlar, Çin'le kurmuş oldukları yakın ilişkilerden dolayı Çin'i ve sınır bölgelerini iyi tanıdıklarıdır. Çin'li bir kısım devlet adamları, kuzey sınır bölgelerinde emniyeti sağlayabilmeK amacıyla imparatora bu yabancılarla akrabalık kurma yoluna gidilmesini önermişlerdir. Bu tür siyaset, Çin'in eskiden beri uygulamış olduğu ve zaman zaman da büyük etkisi olan bir yoldu. Kuzeyden gelen Hun ve Wu huan saldırılarına karşı alman önlemlerle Çin'li devlet adamlarının önerileri Hou Han Shu'daki bir belgede şöyle anlatılmaktadır:

"M.S. 36 yılının Aralık ayında, Hunlar Lu Fang ve Wu huan'larla birlikte büyük bir ordu ile harekete geçerek, Çin'in sınır bölgelerine saldırdılar, imparator süvari büyük generali Tu Ma'yı ordusuyla kuzey sınırında bulunan Fei-hu-t'ao²⁸ bölgesine göndererek gözetme ve ateş kulelerini onarttı. Çin orduları Tai-chü²⁹"den P'ing, Ch'eng'a kadar uzanan 300 millik bir alanda Hun ve Wu huanlarla savaştılar, ancak onları durduramadılar. Çünkü bu yabancılar Çin'le eskiden kurmuş oldukları yakın ilişkilerden dolayı sınır bölgelerinin durumunu

26 Shansi'de Yang-kao hsien'nin kuzey-batısında bulunan bir yerdir. Bkz. *CKKC*, s. 774.

27 P'ing-cheng şehri, bugünkü Shanhsi'de Ta-T'ong hsien'nin güneyinde bulunur. *Aynı eser*, s. 212.

28 Bugünkü Hopei eyaletinde Lai-yüan hsien'in kuzeyinde bulunan bir geçittir. *Aynı eser*, s. 674.

29 Shanhsi'de Yang-kao hisen'nin kuzey-batısındadır. *Aynı eser*, s. 179.

çok iyi biliyorlardı Bir kısım devlet adamları bu durumda yapılacak en iyi işin bu yabancılarla akrabalık kurmak olduğunu söylediler. Ancak bu yolla sınır bölgelerinde olayların önlenebileceğini belirttiler³⁰."

Çin'de yapılan bu akın ve yağmalardan en çok zarar gören hiç şüphesiz sınırlarda oturan halktı. Çin imparatoru bunların korunabilmesi için, büyük bir kısmını Clı'ang-shan³¹ ve Chü-jong³² geçitlerinin doğusuna yerleştirmiştir³³. Bu arada Hunlar'ın sol bölümünün Çin içlerine kadar gelmeye başlamaları, İmparatoru son derece endişelendirdiğinden, bir ordusunu hemen He-tao-he³⁴ bölgesine savunmaya göndermiştir.

Bu sıralarda, Kuzey Çin'i hakimiyetine alan ve güneye doğru genişlemek için akınlarına devam eden Lu Fang, bu akınlardan bir sonuç alamayınca askeri gücünü kaybetmeye başlamıştı. Bu zayıflamanın bir diğer sebebi de, önceleri kendisine destek olmuş Çin generalleri ile anlaşmazlığa düşmesidir. Bu generaller Lu Fang'ın Çin'e teslim olması için baskı yapıyorlardı. Çıkan anlaşmazlıklar, ordusu içinde huzursuzluk yaratmış ve dağılmasına sebep olmuştur. Yalnız kalan Lu Fang, Hun memleketine sığınmıştır. Çin resmi tarihleri, onu Çin imparatoru olarak tanımamışlar, bir âsi kabul etmişlerdir. Zaten kendisi Hun hükümdarı tarafından Çin imparatoru yapılmıştı. Lu Fang'ın daha sonra Çin imparatoruna teslim olmasından da anlaşılıyor ki, bu ve diğer Çin generalleri, önceleri Wang Mang'dan memnun olmadıkları için, Çin'in karışık durumunun devam etmesinden yararlanarak isyan etmişler ve Hunlar'la işbirliği yapmışlardır. Amaçları gittikçe kuvvetlenmiş olan Hun devletinin desteğiyle önce Kuzey Çin'i ellerine geçirmek, sonra da güneye inmekti. Ancak bu amaçlarını gerçekleştirememişler ve kurtuluşu yine eski yurtlarına dönerek imparatora tâbi olmakta bulmuşlardır. M.S. 40 yılında Lu Fang kardeşlerini Çin sarayına göndererek teslim olmak istediğini bildirmiştir. İmparator bu

30 *HHS'de* 37 yılında gösterilen bu olay, *TCTC* 89, s. 2940'daki belgede 39 yılına konulmuştur!

31 Ch'ang-shan geçidi, Shanhsi'de Yang-kaio hsien'nin kuzey-batımdadır. *Aynı eser*, s. 797.

32 Chü-jong geçidi, Hopei'de Ching-tao Chang-ping hsien'nin kuzey-batısında bulunur. *Aynı eser*, s. 458.

33 imparatorun emriyle kuzeyden gelen akınlardan korunmak üzere Yen-men, Shangku, Tai-chün'de oturan 60.000 kişi, Chü-jong ve Ch'ang-shan geçitlerinin doğusuna yerleştirilmiştir. Bkz. *TCTC* 43, s. 1385.

34 Shanhsi'de Tai-chün'deki Lu-ch'deng hsien'nin doğusundan çıkan bu nehir, Po Hai'yea dökülür. Bkz. *CKKC*, s. 1098.

teklifi memnuniyetle karşılamış, onu Tai krah. yapmıştır. Ayrıca kardeşlerine de unvan ve rütbelere vermiş, çok sayıda değerli hediyeler göndermiştir. Lu Fang, Çin imparatoruna yazdığı bir mektupta bu şekilde mükâfatlandırıldığından dolayı teşekkür etmiştir. Lu Fang'ın biyografyasında bulunan bu mektupta şu açıklamalar yer alır:

"Ben eski Han imparatorlarından çok iyilikler görmüştüm. Wang Mang'ın tahtı zorla ele geçirmesi Çin halkını çok üzmüştü. Ben de memleketimi kurtarmak için batıdan Chi'ang'larla, kuzeyden Hunlarla işbirliği yaparak anlaştım. Hun hükümdarı Çin'in iyiliğini istediğinden, beni imparator yaptı. Halbuki benim. Çin imparatoru olmak için herhangi bir ihtirasım yoktu. Bu durumda siz beni cezalandıracağınız yerde mükâfatlandırdınız. Bundan dolayı size teşekkür borçluyum³⁵."

Bu arada Hun hükümdarının Lu Fang'ın Çin'e teslim olduğundan ve İmparatorla yazıştığından haberi olmamıştı. Çin'den değerli hediyeler almak için Lu Fang'ı imparatora teslim etmeyi plânlamıştı. Eğer bu plânı gerçekleşseydi, hem yüklü bir mükâfat alacak hem de artık işine yaramadığına inanan Lu Fang'dan kurtulacaktı³⁶. Fakat Lu Fang'ın kendi isteği ile teslim olması, bu, plânını bozmuştur. Bu olaydan sonra, hem Çin imparatoruna, hem de Lu Fang'a karşı büyük bir düşmanlık duymaya başlayan Hun hükümdarı Çin'e akınlarını sıklaştırmıştır.

Lu Fang ise yüksek bir mevki'e getirilmiş ve refaha kavuşmuş olmasına rağmen büyük bir huzursuzluk duymaktaydı. Çin imparatorundan almış olduğu ikinci bir mektuptan sonra bu huzursuzluğu git-tikçe artmıştır, İmparator, soğuk bir dille, onun Çin sarayına gelmesini istiyordu. Hayatının tehlikede olduğunu zannederek endişeye kapılan Lu Fang, M.S. 42 yılında yeniden isyan ederek Hunlar'dan yardım istemiştir. Yüzlerce kişilik bir Hun birliği onu karşılayarak Hun memleketine getirmiştir. Geri kalan ömrünü Hun topraklarında geçiren Lu Fang'ı Hun imparatoru geri gönderme teşebbüsünde bulunmamıştır. Bu tarihten itibaren Lu Fang artık Çin devleti için bir tehlike olmaktan çıkmıştır. Diğer taraftan, Hun-Çin ilişkilerinde ise barış yönünden herhangi bir gelişme görülememiştir. Aksine, M.S. 44 ve 45 yularından Çin sınırlarında büyük tahribatlara yol açan Hun akınları, Shanhsi, Shenhsi ve Kansu bölgelerinde tehlikeler yaratmışlardır³⁷.

35 Bu mektup 40 yılında teslim olduktan sonra yazılmıştır. Bkz. *HHS* 12, s. 507.

36 *HHS* 89, s. 2940; *TCTC* 43, s. 1389.

37 MS. 44 yılında Hunlar, Shanhsi'de Shang-targ'ı, Kansu'da Tien-shueri yağmalayarak Shenhsi'deki Fu-fong şehrine kadar gelmişlerdir.

Hun devletinin bu güçlü durumları hükümdarları Yü'nün M.S. 46 yılında ölümüne kadar devam, etmiş ve bu tarihten itibaren Hun prensleri arasında ayrılıklar doğmuş ve taht mücadeleleri başlamıştır. Bu mücadelelerin yanında, Ortaasya Türk devletlerinin yıkılmalarında önemli bir etken olan kuraklığın da çıkması, Hunların parçalanmasını hızlandırmıştır.

Sonuç:

M.S. 1. yüzyılda güçlenmiş olan bu Hun devleti, görüleceği gibi uzun zaman yaşayamamış olmasına rağmen, Çin için büyük bir tehlike teşkil etmişti. Hun devletinin kuvvetlenmesine hiç şüphe yok ki, Çin'de Wang Mang ve Kuang-wu dönemlerindeki karışıklıklar sebep olmuştur. Doğudaki bu Hun devletinin büyüebilmesine engel olacak tek güç Çin devleti idi. Wang Mang dönemine kadar iyi ilişkiler içinde buldukları Çin ile bu devirde anlaşmazlıklara düşmüşler ve Wang Mang'ın ölümü ile her iki devlet arasında savaşlar başlamıştır. Başa geçen yeni Çin imparatoru isyan ve karışıklıklarla uğraşırken, Hun hükümdarı bu durumdan faydalanmasını bilmiştir. Önce Kuzey Çin'de hakimiyet kurmaya çalışan Lu Fang ile anlaşmış ve onu Çin İmparatoru ilan etmiştir. Kendini Mete gibi ünlü gören bu Hun hükümdarı, Çin'in iç işlerine karışmaya hakkı olduğuna inandığından, bu şekilde davrandığı, belgelerde verilen bir mektuptan anlaşılmaktadır. Daha sonra bir kısım Çinli generalleri de bu ittifaka çekmeyi başaran Hun hükümdarı, Çin'e saldırıya geçmiştir, ilk saldırıda altı Çin şehrini ele geçirmiştir. Çin ordusu henüz kuvvetlenemediğinden ve memleket içinde sükunet sağlanamadığından, Hun akınları durdurulamamıştır. Çin imparatorunun Hun Devletine elçi göndererek anlaşma yapmak istemesi bu durumu açıkça belirten kesin bir delildir. Barış teklifinin başarılı olamaması üzerine Çin, gittikçe sıklaşan ve durdurulması güç olan bu akınlara karşı birtakım savunma tedbirleri almış, ancak belgelerden anlaşılacağı gibi, bu tedbirlerin bir yararı olmamıştır. Hatta kaynaklar, sınır bölgelerinde yaşayan 60.000 kadar Çinlinin korunmak üzere başka yerlere yerleştirilmiş olduklarını da ilâve etmektedirler. Çin bütün bu önlemlerin yanı sıra, Hunlarla akrabalık kurma gibi eski bir politikayı izleme girişiminde de bulunmuştur. Çin devlet adamları tarafından ileri sürülen bu teklifin ne dereceye kadar uygulanabildiği, bu dönem kaynaklarında açıklık kazanmamıştır. Halbuki bu tür siyasetin eskiden çok etkili bir rol oynadığı bilinmektedir.

Hunlar'ın bu şekilde güçlü bir devlet durumunda iken, birdenbire ve kısa bir zaman içinde sarsılarak ikiye ayrılmaları da bir çok iç ve dış etkenler neden olmuştur. M.S. 46 yılında Hun hükümdarının ölümü üzerine çıkan taht kavgaları, büyük bir kuraklığın meydana gelmesi, Çin'de siyasal bütünlüğün sağlanması ve devletin kuvvetlenmesi, Doğudan Proto-Moğul Wu Huanlann baskılarını artırmaları gibi sebeplerden dolayı Hunlar, bir daha tek bir İmparatorluk halinde birleşmemek üzere yeniden ikiye ayrılmak zorunda kalmışlardır.

Hakimiyetleri kısa süren ve tarihleri ile ilgili belgelerin oldukça az olduğu bu Hun Devleti, Doğuda başarılı olmasına rağmen, aynı başarıyı Doğu Türkistan'da gösterememiştir. Bu bakımdan kendisinden iki yüz yıl önce kurulan Büyük Hun İmparatorluğu'nun ihtişamına da kavuşamamışlardır.